

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף מורשת

מאפייני סיפור העם:

(נספח לתחרות דור לדור תשע"ג)

הגדרה: סיפור העובר מפה לאוזן. מחבר הסיפור אנונימי כלומר, זהותו לרוב אינה ידועה.

לסיפורי העם מאפיינים משותפים רבים והם מחולקים לשני סוגים: מאפיינים צורניים-שמיעתיים ומאפיינים תוכניים.

מאפיינים צורניים-שמיעתיים

כמה מן המאפיינים הצורניים-שמיעתיים המרכזיים הנהוגים בסיפורי עם הם: דו-שיח, שילוש, שאלות רטוריות, חזרות.

פתיחה וסיום

בסיפור עם הפתיחה קצרה, ללא תיאורים, ויש לה ביטויים ותבניות קבועות. הפתיחה בדרך כלל רגועה ושלווה כדי לתת פתח להפתעה בהמשך וליצור מתח באשר להמשך הסיפור. פתיחות אופייניות לסיפורי עם הן: 'היה היה...'; 'יום אחד...'; 'לפני שנים רבות...'; 'מעשה באחד ש...'; 'פעם אחת...'; ועוד.

עם הסיום מצפה לקורא סוף טוב - כל הבעיות שהועלו בסיפור נפתרות, משאלות הלב מתגשמות, והדמות השלילית נענשת.

אחידות העלילה

הסיפור העממי מתרכז באירוע אחד, שסביבו נכתב הסיפור.

הדמויות

בסיפור העממי תופענה בדרך כלל שלוש דמויות (שלושה גיבורים). דמות אחת חיובית בתפקיד החכם, העני, הצדיק, הטוב וכדומה. הדמות שנייה - שלילית, בתפקיד הטיפש, העשיר, הרשע וכדומה. הדמות שלישית תהיה דמות נייטרלית, שתפקידה לפשר ולגשר בין שתי הדמויות או להכריע לטובת אחת מהן. במערכה מרכזית בסיפור תופענה שתי הדמויות המרכזיות, הטובה והרעה, כשהדמות השלישית תופיע מאוחר יותר, לעתים כשהמצב נראה תקוע, ותניע את העלילה.

תאומים

פירושו פיצול אחד הגיבורים לשניים: שתי דמויות שאין הבדל מהותי ביניהן. מול שני הגיבורים הללו (שהם בעצם אחד) עומד היריב (לדוגמה: אם חורגת ומולה האחים עמי ותמי, שהם גיבור אחד).

חוק משחק המלים

גם חוק זה נועד למשוך את תשומת לבו של המאזין אל המספר וסיפורו. בסיפור העממי יש ריכוז רב יותר של משחקי מלים, חריזה וכדומה, מאשר בכל סיפור אחר.

**משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף מורשת**

חוק השאלה הרטורית

המספר העממי משתמש באמצעי זה כדי להביא לשינוי הטון, להגביר את המתח בהשגיה, ולשמש כרמז לבאות ("ומה, אתם חושבים, הוא עשה"?).

חוק השילוש

שלוש הוא מספר טיפולוגי החוזר בסיפור עם בצורות שונות כגון: מספר הגיבורים, המטלות שמבצע הגיבור, החזרות, התארים (לדוגמה: הנערה- טובה, יפה וחכמה) ועוד. ישנם מספרים נוספים בעלי משמעות, ביניהם ניתן לציין את 5, 7, 12 ו- 40. בנוסף לכך מופיעים צירופי המספר 3.

חזרה

המספר חוזר על הדברים שאותם הוא רוצה להדגיש. לדוגמה: את הגיבור הטוב והחיובי ידגיש על ידי תכונות טובות – חכם, טוב לב, ועוד. המספר משתמש בחזרות רבות, על מלים, עובדות, מעשים וכו'. החזרות הרבות מארגנות את העלילה ותורמות לתחושת הזדהות והנאה של הקורא. החזרה גם מדגישה עניינים מיוחדים, במקום להרבות בתיאורים שונים.

חוק הדו-שיח

חוק הדו-שיח הוא אחד החוקים, הנובעים מהצורך להשפיע על המאזין. מכיוון שהמטרה היא לרתק את הקהל ולשתפו בעלילה - משנה המספר את קולו, ומשחק את שתי הדמויות הפועלות. לכן יהיו ביטויים כמו "אמר לה", "ענתה לו" ולא שימוש בדיבור עקיף כמו "היא סירבה לצאת".

מאפיינים תוכניים

היסוד העל טבעי

נקרא גם בשם מוטיב הפלא. בסיפור העממי קיימת התרחשות של נס או פלא, התרחשות של דברים מעל להיגיון ולטבע האנושי. לדוגמה קוסם המגשים משאלות, פיות וכו'. מעניינת העובדה שסיפורים חסרי אחיזה במציאות לעתים נשמרים בזיכרון הקולקטיבי טוב יותר מאשר סיפורים ריאליסטיים.

חוק העימות

נקרא גם בשם יסוד הניגוד, יסוד הקונפליקט. בכל סיפור עם ישנם ניגודים רבים וקיצוניים. הם יכולים להיות ניגודים גילאיים בין זקן לצעיר, ניגודים מעמדיים וכדומה. הניגודים יוצרים מאבקים ועימותים בין הדמויות, בין המצבים ובין האירועים המתרחשים בסיפור.

משאלה כמוסה

בכל סיפור עם עולה משאלת ליבו של אדם פשוט ושל החברה שבה הוא חי. המשאלה מייצגת ומדגישה את בעיותיו וכאביו של האדם הפשוט, ולכן הסיפור מביא להזדהות ולתחושת שייכות. את המשאלות המודחקות של הפרט ושל החברה אפשר להעלות מן התת-מודע על ידי השלכה על

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף מורשת

דמויות בעלי-חיים, על עמים זרים וכדומה. המשאלה היא בעצם המסר שלשמו ספרו את הסיפור. פעמים רבות בהגשמתה או אי הגשמתה של המשאלה יש משום הבעת דעה לגבי טיבה וערכה של המשאלה. משאלות אותן רוצה המספר לסמן כראויות יזכו להגשמה בעוד אלו שאינן ראויות לא יוגשמו בסוף הסיפור. וייתכן שהמביע אותן ילמד על כך שלא היו ראויות מלכתחילה. הגשמת המשאלות בסיפור נועדה לתת תקווה למאזינים. סיפורי העם מהווים מעיין תיקון לעוולות ולמצוקות של חיי היום יום. סיפור עממי הוא בדרך כלל סיפור שאין היודעים מי המחבר הוא בדרך כלל סיפור קצר שיודעים אותו בעל פה וקל לספרו בלי לתכנן.